

Analyse i kvalitativ forskning – Det vi ikke skriver om

Analysis in qualitative research

Sissel H. Eriksen

Førsteamanuensis, Institutt for samfunnsvitenskap, UiT – Norges arktiske universitet

sissel.eriksen@uit.no

Amy Holtan

Professor emerita, Regionalt kunnskapssenter for barn og unge, Nord, UiT – Norges arktiske universitet

amyholtan@gmail.com

Sammendrag

Tema for artikkelen er prosessen der vi reduserer et forskningsmateriale fra kvalitative intervjuer til data i en analyse. Vi viser eksempler på hva forskeren velger eller ikke velger å bruke som data i analysen når et større empirisk materiale skal reduseres gjennom en analyseprosess. Vi diskuterer mulige årsaker til at noe av det empiriske materialet forblir ubrukt i analysen. Det kan være at forskeren tar etiske hensyn ved bruk av sensitive data, eller det kan f.eks. være mangel på teoretisk forklaring. Vi viser hvordan en kan trekke inn nye teorier for å få en mer fullstendig analyse. Refleksjon rundt de valgene en tar i analysearbeidet vil styrke analysen. Å velge bort deler av et datamateriale i kvalitativ forskning kan ha noe å si for forskningens kvalitet. Vi drøfter til slutt hvordan det overflødige empiriske materialet fra intervjuer kan reanalyseres eller gjenbrukes.

Nøkkelord

Datareduksjon, gjenbruk, kvalitative analyser, kvalitet, refleksivitet

Abstract

The topic of this article is the process where we reduce the material from qualitative interviews to data in the analysis. We discuss the choice of interview material we choose to include or exclude when we reduce a large empirical material through the process of analysis. We discuss potential reasons to the exclusion e.g. ethical considerations related to the sensitivity of data or the lack of theoretical explanation. We also discuss how the researcher may draw upon new theories and guidelines to perform a more complete analysis. Theoretical and ethical reflections on these topics may strengthen the trustworthiness of the analysis. The exclusion of material in qualitative research does not necessarily affect the overall quality of the research. Finally, we discuss re-analysis of interview research materials.

Keywords

Qualitative analysis, data reduction, quality, doing reflexivity, re-use

Innledning

Denne artikkelen handler om analyseprosessen i kvalitativ forskning. Formålet er å bidra til økt refleksjon rundt analyse av kvalitativt intervjumateriale og å gi flere inntak til bruk av et forskningsmateriale ved reanalyser eller gjenbruk. Hva skjer i prosessen når vi reduserer et omfattende empirisk materiale til data for forskningen vår? Hva gjør vi med det materialet som ikke blir brukt? Vi har sett hvordan vi og andre forskere fortsatt har liggende ubrukt forskningsmateriale når prosjektene er avsluttet. Vi stiller spørsmålet: Hvorfor skriver vi ikke om resten – hvorfor er det ikke relevant?

Det er vår påstand at disse spørsmålene sjelden blir vektlagt i metodediskusjoner eller knyttet til kvalitet i kvalitativ forskning. Å reflektere over det vi velger bort av empirisk materiale kan imidlertid være viktig for kvalitet, noe vi tar opp i artikkelen både gjennom å drøfte hvordan vi som forskere følger opp når vi intervjuer, og hvordan kvalitet kan ha betydning for hva vi velger – eller ikke velger å bruke som data fra et større materiale. Datareduksjon er en uunngåelig del av forskningsprosessen (Järvinen & Mik-Meyer, 2017, s. 16).

Bakgrunnen for at vi i denne artikkelen legger vekt på *det vi ikke skriver om*, er at forskere tar valg, og de valgene som tas i forskningen er avhengig av mange ulike forhold. Flere forhold har betydning for hva forskeren velger å inkludere eller ekskludere i analyseprosessen. For eksempel er forskerens teoretiske utgangspunkt viktig, og også konteksten forskningen pågår i. Forskeren står overfor valg hele tiden, hvis vi skal presentere lokal forskning for et internasjonalt publikum, må vi ta andre hensyn enn om den skal presenteres i en lokal kontekst. Debattene innenfor etikk har vi alltid med oss, ikke alt materiale vi får som forskere er etisk forsvarlig å publisere som data. I alle sammenhenger må vi ha et refleksivt forhold til etikk, både når forskningen har et normativt inntak, f.eks. med utgangspunkt i FNs barnekonvensjon eller når det gjelder forskerens normative ståsted. De etiske debattene endrer seg over tid, som ved forskning på sosiale medier eller innføring av GDPR (Forskningsetikk.no, 2022). Forskningens krav om å gjøre rede for prosedyrer og analyser endrer seg også (Seale & Silverman, 1997; Tracy, 2010).

I artikkelen belyser vi spørsmålene om reduksjon av forskningsmateriale med eksempler fra egen og andres forskning og presenterer metodelitteratur som berører temaet. Deler av det som presenteres vil være velkjent for erfarne forskere, men for en fersk forsker håper vi artikkelen er til nytte i en analyseprosess der et omfattende empirisk materiale skal reduseres til data. Vi tar utgangspunkt i egne og andre forskeres erfaringer og presenterer og drøfter eksempler som viser at forskeren tar hensyn i intervjusituasjonen og i analyse av et materiale. Vi viser hvordan forskeren tar hensyn når hun møter personer i sårbare situasjoner, eller når følelser er i spill. Deretter viser vi ulike eksempler på hvordan forskerens analytiske tilnærming til materialet påvirker hva en velger å ta med i publikasjoner, som når teorien hun har valgt ikke strekker til for å forstå det hun finner.

Avslutningsvis har vi forslag til hvordan vi kan utnytte det materialet som blir til overs bedre ved reanalyser og gjenbruk på grunn av at det er ressurskrevende å skaffe et forskningsmateriale. Av hensyn til de personene som inkluderes i studier, til forskeren og til de som betaler for forskning, vil det være en fordel at materialet utnyttes godt. Vi drøfter også hva som skal til for at et forskningsmateriale kan reanalyseres eller gjenbrukes.

Artikkelforfatterne har i hovedsak et utgangspunkt innenfor en konstruktivistisk tenkning og mener at forskeren er medskaper av kunnskap gjennom intervju og analyse av materiale og data. Vi har begge erfaring fra både kvantitativ og kvalitativ forskning og fra «Mixed Methods». Hovedarbeidene våre har vært kvalitative, og vi har erfaring med å jobbe på ulike måter med et forskningsmateriale. I tillegg har vi gjennom veiledning av master- og doktorgradsstudenter over mange år fulgt valg og dilemmaer i andres analyseprosesser. Vi skriver

oss med denne artikkelen inn i en tid der analyseprosessen i kvalitativ metode er på dagsordenen, noe som har manglet i metodelitteraturen tidligere (jf. Järvinen & Mik-Meyer, 2017, s. 14–15).

Litteraturgjennomgang

Vi har søkt etter litteratur i norske og internasjonale kilder om analyseprosessen i kvalitativ intervjuforskning og vårt tema, *det vi ikke skriver om*. Vi har lest ca. 400 metodeartikler og flere titalls metodebøker i kvalitative metoder, og vi har valgt ut og refererer til relevant litteratur i artikkelen. Med relevant litteratur mener vi litteratur som tar opp de temaene vi diskuterer i artikkelen, for eksempel årsaken til at vi velger bort materiale eller hva vi gjør med materiale som ikke blir brukt. Uten å ha gjort en fullstendig, systematisk litteraturgjennomgang av all litteraturen på feltet, vil vi likevel mene at metodelitteraturen ikke er spesielt opptatt av vårt tema, *det vi ikke skriver om*.

Metodelitteraturen lærer oss hvordan vi skal forske. I generelle lærebøker i kvalitative metoder presenteres de sentrale temaene som forskere kan enes om, og mange lærebøker presenterer punktlistor for hvordan vi skal gjennomføre forskningen. De siste tiårene har det også kommet mange metodebøker som gir råd innenfor spesifikke teoretiske og metodologiske ståsteder, og metodebøker rettet mot særskilte utdanninger. Vi får råd om hva vi skal ta med i analysene, men vi finner ikke mange forfattere som går nærmere inn på det vi velger bort i analyseprosessen og hvorfor vi velger noe bort fra materialet, selv om det er stor enighet i metodelitteraturen om at datareduksjon er nødvendig. Noen drøfter hva vi bør gjøre med avvikende enheter (*deviant cases*) eller ensomme forekomster i materialet (*outliers*), (f.eks. Järvinen & Mik-Meyer, 2017; Patton, 1990; Rapley, 2011; Seale & Silverman, 1997; Silverman, 2013). Andre drøfter hva en kan gjøre med relevante data som ikke passer inn i kodesystemet vårt (f.eks. Morgan & Nica, 2020), mens Rose & Johnson (2020, s. 443) er blant de som er opptatt av at forskeren også må søke alternative forklaringer på *negative cases*. Olsen (2002, s. 248–250) stiller 76 spørsmål som skal sikre kvalitet i kvalitative metoder, men heller ikke disse fanger opp vårt spørsmål om hva vi gjør med *det vi ikke skriver om*. Olsen er inne på dette spørsmålet når han sier at et kriterium for analyse er «transparent konseptualisering subsidiært motiveret fravalg» og «transparent kodestrategi subsidiært motiveret fravalg» (Olsen, 2002, s. 201, også omtalt s. 104–110).

Richards (2005, s. 165) arbeider innenfor en Grounded Theory-tradisjon og er en av de få forskerne innen kvalitative metoder vi har funnet som eksplisitt har med spørsmålet om at en skal se etter hva som ikke passer til temaet, og hvilke kategorier som blir utelatt i en analyse. Når en lager modeller skal en også identifisere og lage modell for det som ikke blir tatt med, mener Richards (2005). Hun argumenterer for at forskeren skal ha et bevisst forhold til det en velger bort i analysen. Det gjør også Silverman (2013, s. 292) som sier at: «In qualitative research, every piece of data has to be used until it can be accounted for.» Rapley (2011) drøfter hva man skal gjøre med unntakene i materialet når en analyserer, og han mener unntakene kan støtte analysen nettopp ved sin forskjellighet, eller at de kan bidra til reanalyse av et materiale. Han drøfter likevel ikke hvorfor vi lar være å skrive om funn i et materiale, men åpner for gjenbruk av forskningsmaterialet.

Hannes, Lockwood & Pearson (2010) har vurdert ulike instrumenter som er utviklet for å vurdere validitet i kvalitative, publiserte studier, men ingen av instrumentene, eller forfatterens vurdering av dem, sier noe om det som er utelatt fra en kvalitativ analyse. Mye av diskusjonen rundt sjekklister og systematisering av kravene til gjennomføring av kvalitativ forskning har sine røtter i metodelitteraturen knyttet til helseforskning, og der er det ofte

knyttet til diskusjoner om *evidens*, hva som kan bevises i forskningen (eks. Barbour, 2001; Hannes et al., 2010; Morse et al., 2002; Sandelowski, 2011).

Mange har vært opptatt av å finne felles kriterier for kvalitet i kvalitative analyser uavhengig av vitenskapeteoretisk retning (eks. Ravenek & Rudman, 2013; Rose & Johnson, 2020; Tracy, 2010). Tracy (2010) tar opp spørsmålet om kvalitet i kvalitativ forskning, og hun foreslår åtte kvalitetskriterier som kan gjelde på tvers av de paradigmer forskeren jobber innenfor: en skal forske på et verdig tema, forskningen skal være stringent, oppriktig, troverdig, den skal ha gjenklang, forskningen skal gi et viktig bidrag i feltet, være etisk forsvarlig, og at forskningen skal vise en meningsfull sammenheng. Tracy (2010, s. 843) er også opptatt av å få fram taus kunnskap og det som blir tatt for gitt i feltarbeidet. Gordon & Patterson (2013, s. 692) støtter Tracy og sier at hennes kriterier er brukbare fordi de er universelle, men ikke *fixed*. Også Sandelowski (2011, s. 346) argumenterer for at man ikke bør være for opphengt i en tradisjon, og at metoder i ulike teoretiske retninger ikke er så forskjellige.

Metodelitteraturen innenfor kvalitativ forskning har endret seg. Tidligere var gjennomføring av feltarbeid og intervjuer detaljert beskrevet, mens analyse nesten var fraværende fram til da det på 1990-tallet begynte å komme litteratur som også handlet om analysearbeidet, og at forskeren kan sees som medprodusent av viten i forskningen (Järvinen & Mik-Meyer, 2017). I dag publiseres det artikler på stadig nye og mer spesifiserte tema. For eksempel har mange vært opptatt av hvordan en koder materialet (eks. Morgan & Nica, 2020), mens Kristensen & Ravn (2015) drøfter hva slags betydning rekruttering av informanter kan ha for kunnskap.

Vi er ikke imot kriterier, vi er heller ikke imot å forsøke å se sammenfallende krav på tvers av paradigmer som f.eks. Tracy (2010) legger opp til. I denne korte gjennomgangen av litteratur om analyseprosessen i kvalitativ forskning vil vi vise at det er sjelden vi finner *det vi ikke skriver om* som tema i sjekklister og oppskrifter for analyse eller i kvalitetskriterier for kvalitative analyser.

Eksempler fra forskning

Valg av eksempler

I denne artikkelen viser vi eksempler på forskningsmateriale som er relevant som data, eller det som lett kunne defineres som relevante data – men som vi ikke skriver om. Det kan være det vi ikke ser i første omgang, men også det vi ser, men bevisst ikke tar med i analysene. Interessen for temaet *det vi ikke skriver om* kommer fra refleksjoner over tidligere prosjekter, alt materialet som forble ubrukt og forpliktelser overfor de vi har intervjuet. Vi spurte oss om hvorfor vi ikke skrev om resten, hva var grunnen til det?

Mange av eksemplene er valgt ut fra egen erfaring fra intervjuing og kvalitativ analyse. Vi drøfter egne prosjekter der materiale har blitt liggende ubrukt, eller vi har funnet andre løsninger for å få presentert materialet. Vi viser også eksempler fra forskningslitteraturen der andre forskere har problematisert temaer som er relevante. Vi drøfter årsaker til at vi velger bort noe som kunne vært data i forskningen vår. Etter vårt syn er det forskeren som gjør en observasjon i et materiale til data, vi *samlar ikke inn* data. Hva en anser som data avhenger av forskerens fortolkende repertoar eller de verktøyene han har for å betrakte et materiale (Sandelowski, 2011, s. 344), noe som også kan knyttes til forskerens teoretiske utgangspunkt.

Vi presenterer først eksempler som viser at *forskeren tar hensyn* i intervjuer og analyse av et intervjumateriale. Deretter viser vi ulike eksempler på *forskerens analytiske tilnærming til materialet*.

Forskeren tar hensyn

Forskeren kan være forsiktig og ta hensyn ved at hun ikke utfordrer temaer som framstår som ømtålige i utgangspunktet. Denne forsiktigheten kan gjøre seg gjeldende både i planlegging av forskning, i intervjusituasjonen og i bearbeiding og publisering av data. Det kan handle om etikk, om høflighet, om forlegenhet, og det kan handle om andre følelser. Det er nødvendig å erkjenne og vektlegge følelser i forskning: «When emotions are acknowledged they can be used as analytic tools» (Boeije, 2010, s. 130). Vi kan miste noe ved å ta hensyn. Det handler (ofte) om etikk eller om forholdet mellom vitenskap og etikk (Sandelowski, 2011, s. 348). Under tar vi med eksempler som handler om intervjupersoner i sårbare situasjoner, og også om at forskerens identitet kan bli utfordret.

Vi har begge jobbet med barn som ikke har det godt. Vi har valgt å studere hvordan barna klarer seg og er aktive i å forme sin hverdag. Vi har valgt bort å framstille dem i offerroller. Først vil vi vise hvordan forskeren tar hensyn gjennom valg av strategi overfor mennesker som lever i fattigdom.

I Addis Abeba intervjuet en kollega og jeg barn som var engasjert i arbeid langs gatene i byen (Eriksen & Mulugeta, 2015). De solgte papirlommetørklær og tyggegummi, de var skopussere og mye annet. Vi var opptatt av levekårene for disse ungene. Mange av dem kom fra landsbygda og hadde reist eller var blitt sendt til byen for å arbeide. Å komme til (byen) framsto som en drøm for mange. De levde tøft, dårlige boforhold, lite inntekt, lite mat – etter alle mulige standarder – og så sparte de penger for å sende hjem til familien. (Sissel)

Artiklene forskerne skrev fra prosjektet handlet om hvordan barna klarte seg, hvordan de bygde sosiale bånd til andre, både voksne og barn, hvordan barna fikk tid til fritid, og hvordan de skaffet seg inntekt og klarte å sende penger hjem til familien. Forskerne valgte å skrive om aktive barn som formet livet sitt på gatene i storbyen. De valgte å se på hvordan de bygde opp sosial kapital, og å drøfte resiliens – evne til å hente seg inn. Forskerne valgte bort det triste, de valgte bort å se barna som stakkarslige offer for det samfunnet de levde i. De kunne skrevet om det triste, de hadde mye materiale som fortalte om det, men det har mange gjort tidligere, og det etterspørres forskning som ikke har et romantisk eller pessimistisk syn på barndom i Afrika (Abebe & Ofosu-Kusi, 2016). Det er viktig å få fram flere sider ved barns oppvekst, mener forskerne i dette prosjektet.

I eksempelet under ser vi et annet eksempel på at forskeren tar hensyn når intervjupersoner er i sårbare posisjoner:

I et prosjekt om fosterhjem intervjuet jeg en mor som var fratatt omsorgen for barna. Jeg var interessert i hennes forståelse av fosterhjem og foreldreskap. I intervjuet kom hun inn på at et av barna ble lagt inn på sykehus før barna ble tatt fra henne. Barnet hadde vært livstruende syk og hun beskrev inngående hvordan dette hadde berørt henne og hvor smertefullt det fortsatt var å tenke på det. Hun stoppet opp, gikk på toalettet og da hun kom tilbake klar for å utdype ytterligere, valgte jeg av forskningsetiske grunner å avrunde og å skifte tema. (Amy)

I dette materialet finnes det ikke flere data om sykdom siden forskeren stoppet opp og hindret samtale om det i intervjusituasjonen. Det var forskningsetiske hensyn som lå til grunn for at forskeren stoppet intervjupersonen i eksempelet over. Forskeren var opptatt av å ikke gå utover rammene for forespørselen og samtykket til intervju.

I et annet prosjekt om fosterbarns sosiale integrasjon, intervjuet forskeren barn om hverdagsliv og tilhørighet til foreldre og fosterforeldre. Dette var ømtålige tema overfor barn under omsorg av barnevernet. Allerede i de etiske vurderingene i designet var det bestemt å ikke stille direkte spørsmål til barna om vanskelige tema, for eksempel foreldres rusmisbruk eller psykiske vansker, omsorgssvikt eller foreldreskap.

Samtalen i kvalitative intervju brukes til å få innsikt i den andres liv og å slippe inn bak

grenser personen vanligvis setter seg i møte med fremmede (Fog, 1995). Intervjuets struktur har sin egen rytme og iboende logikk, som innebærer en form for krav på svar på spørsmål som stilles. Slik kan intervjuet ha en forførende struktur som kan innebære en fare for at forskeren overtrer forskningsetiske grenser ved å benytte intervjuet til større åpenhet enn hva forskningen krever (Fog, 1995). Litteratur om sårbare barn er kjent – og gjennom media er det blitt hverdagskunnskap. Som forskere har vi forsøkt å ikke grave i det sårbare i et materiale når vi framstiller data, ikke gjøre intervjupersonene enda mer sårbare. Det mener vi kan forstås som å behandle et materiale med respekt.

Rollekonflikter kan forekomme når forskeren har flere profesjonelle identiteter, f.eks. psykologer som også er forskere (Lippke & Tanggaard, 2014), eller som i vårt tilfelle der forskeren i utgangspunktet var sosialarbeider:

I prosjektet om fosterbarns sosiale integrasjon intervjuet jeg ei jente i fosterhjem (Holtan, 2008). I intervjuet sa hun flere ganger at hun ikke ville bo der. Hun var opprørt og mente at fosterforeldrene var altfor strenge med henne og forskjellsbehandlet henne og deres egne barn. Hun gråt flere ganger under intervjuet og sa hun ikke ville være i fosterhjemmet. Før feltarbeidet hadde jeg måttet redegjøre for meldeplikten til barnevernet. Jeg kjente en sterk usikkerhet på om dette var en sak jeg skulle meldt fra om. (Amy)

Umiddelbart etter, intervjuet forskeren fosterforeldrene. Det ble en utforskning om forskeren måtte melde fra til barnevernet eller ikke. Fagbakgrunnen som sosialarbeider ble satt i spill, og rollen som intervjuer ble som sosialarbeider, ikke som forsker. Et rammebrudd der forskeren befant seg mellom å utforske, intervjuer eller å sørge for at barnet hadde det forsvarlig. Samtidig er det en sentral historie om å ikke høre til, og det ble et tema i videre analyser. Forskeren benyttet ikke genrebruddet i analysene.

Eksemplet berører hvordan deler av et materiale blir plassert som en utenfordel i intervjuet og ga intervjuet et *mudrete* preg (Lippke & Tanggaard, 2014). Det oppstår en spenning i intervjuet der identiteten som forsker blir utfordret. Dette kunne ha vært et potensiale for ny innsikt (Lippke & Tanggaard, 2014, s. 176), men forskeren slapp taket og gikk ikke videre med temaet.

Forskerens analytiske tilnærming til materialet

I en intervjusituasjon har kanskje forskeren vært forsiktig med å utfordre intervjupersonen f.eks. når det gjelder fortellinger eller usannheter. I analyser og presentasjon av materialet må forskeren velge hvordan et slikt materiale skal behandles. Alvesson (2011, s. 147) skiller mellom at forskeren i den ene ytterligheten refererer det intervjupersonen sier uten å undersøke nærmere og i den andre ytterligheten analyserer og fortolker intervjumaterialet slik at det skiller seg fra det intervjupersonen hadde tenkt. En kombinasjon, at forskeren anvender kritisk refleksivitet, er et mindre moralsk problem enn at han er for nær de som studeres, mener Alvesson (2011, s. 149). Under *forskerens analytiske tilnærming til materialet* viser vi situasjoner der forskerne må vurdere hvordan utsagnene til intervjupersonene skal benyttes.

I en studie der alkoholikere ble intervjuet, presenterte noen seg med en annen selvoppfatning (Järvinen, 2001). Järvinen mener at en skal presentere materialet med respekt for selvpresentasjonen og intervjupersonens fortolkning, selv om en vet at den ikke kan være sann: «Interviewing seems a delicate balance between a) search for coherence, acceptable explanations, and useful accounts and b) respect for the lines of self-presentation to which the interviewees seem to have committed themselves» (Järvinen, 2001, s. 280).

I Etiopia opplevde jeg i et prosjekt at de jeg snakket med ikke var helt ærlige. Sammen med en student besøkte jeg flere landsbyer for å evaluere en mikrokredittordning for kvinner som var en liten del av en norsk organisasjons satsing i området. Det gikk mot slutten av engasjementet

til organisasjonen, og kvinnene snakket om at det var for tidlig å avslutte. Noen av kvinnene framstilte seg som svært fattige, noen fattigere enn det de var. (Sissel)

Forskerne ble på forhånd gjort oppmerksom på at kvinnene kunne framstille seg fattigere enn de var i håp om at forskerne skulle bidra til at organisasjonen forlenget engasjementet sitt. Forskerne valgte å ikke gjøre noe poeng ut av dette overfor kvinnene i intervjusituasjonen. I rapporten tok ikke forskerne med utsagn som de forsto kunne være usanne, men synet kvinnene hadde på organisasjonens engasjement ble formidlet gjennom sitater. Kvinnene var ufattelig fattige, sett med norske øyne, og om de eide noen høner mer enn de fortalte om, så var de likevel svært fattige. Forskerne kunne også ha drøftet dette som et eget tema og for eksempel knytte det til kvinnes hensikt med å framstille seg ekstra fattige, men i et prosjekt som dette vil ikke «sannheten» ligge i de små detaljene.

Friberg (2019, s. 132) har intervjuet rumenske tiggere og hevder at spørsmålet om troverdighet i intervjuer avhenger av hvordan man analyserer data, og hva slags kunnskap en ønsker å produsere. Vi ser her at forskernes analytiske tilnærming hadde betydning for hvordan de håndterte spørsmålet om sannhet.

Forskerens oppdrag er å komme fram til ny kunnskap. Forskeren gir ofte plass til det uvanlige og dokumenterer ikke det vanlige. Det er også krav fra den vitenskapelige verden om å publisere noe nytt, og i artikkelform får ofte ikke det vanlige plass.

I noen tilfeller ser forskeren det som sin oppgave å sette ord på passiv kunnskap. Ambrosini og Bowman (2001) viser i en artikkel om taus kunnskap at det som ikke er lett å kategorisere blir utelatt i analyser, og taus kunnskap er et eksempel på dette. De drøfter spørsmålet og anbefaler ulike strategier for ikke å miste taus kunnskap av synet i forskningen. De bruker eksempler fra organisasjonssosiologi der de viser at slik kunnskap kan hindre utvikling i en bedrift om den ikke blir synliggjort, men at det likevel er et tema som ikke blir viet stor oppmerksomhet i forskningen.

Bengtsson (2014, s. 731) bruker relasjonelle erfaringer og interaksjon i felten som data og argumenterer for at data i kvalitativt feltarbeid ikke bare er feltnotater og intervjudata. Hun kaller det *silent data*. *Silent data* er både små detaljer og større strukturelle mønstre som vi ikke ser i en enkelt observasjon eller i et intervju, men som vi erfarer fra helheten (Bengtsson, 2014, s. 739). Makt og konflikter kan også opptre i ulike former i materialet. Vitus (2014) viser et eksempel på hvordan unge gutter reagerte med taushet i intervjusituasjonen, og at dette var et uttrykk for motstand mot intervjuerens makt over situasjonen (s. 135). Makt blir i slike tilfeller noe forskeren erfarer, ikke noe som blir uttalt i intervjuer.

Empiriske funn kan mangle i en analyse på grunn av at vi mangler teoretisk forklaring eller teoretisk resonnement knyttet til fenomenet. St. Pierre & Jackson (2014) anbefaler at en bruker teori for å bestemme hva som er data og deretter bruker teori til å bestemme hva som teller som gode data i analysen.

Mange forskere er opptatt av hvordan en skal bli kvitt data som ikke passer inn, og et av forslagene er da å reformulere teorien slik at alle avvikende caser kan fjernes (Gobo, 2008, s. 251, som viser til Mehan, 1979 og Silverman, 2000). Järvinen og Mik-Meyer (2017, s. 17) kaller det *materiale som stritter imot* når materialet ikke passer inn i analysen, og formålet med å undersøke avvikene nærmere kan være å se om de kan bidra til forståelse og nyanser i materialet.

I et prosjekt hadde jeg konstruert familietyper med utgangspunkt i familieteorier og makt, men det fantes en restkategori – annerledes enn de andre. For å få fram disse funnene var det nødvendig med en egen teori (Holtan, 2002). Det empiriske feltet var viktig. Familietypene var idealtypiske konstruksjoner. Hensikten var å illustrere sentrale variasjoner i familieforståelse og hva som ligger til grunn for disse.

Foreldre og fosterforeldre har vanligvis stor innflytelse over mindreårige barns konstruksjon av familie. De legger føringer for det sosiale livet mellom barnet og de voksne partene. Derfor ble hovedfokus lagt på forhandlinger mellom foreldre og fosterforeldre i konstruksjon av familietyper, der barnets handlingsrom er dominert av de voksnes definisjon av familie.

Det finnes likevel unntak. Den siste familietypen, restkategorien, tar utgangspunkt i barn som var eldre da de flyttet i fosterhjem. De skiller seg ut ved at de er sterke premissleverandører i forhandlingene om familieforståelse. Barna har en forståelse av familie som det kjærlige og nære, og at den biologiske familie er deres familie. Barnet forhandler med biologiske foreldre og fosterforeldre, og integrerer ikke fosterforeldrene i sitt familiebilde. Dermed har barna makt i forhandlinger med fosterforeldre om hva de skal være for hverandre. (Amy)

Denne gangen avvek forskeren fra de teoriene som ble brukt i konstruksjon av kategorier og inkluderte en kategori som var framtrædende i det empiriske materialet i stedet for å utelate data. Å la være å presentere avvikende data blir kanskje nødvendig i noen tilfeller, og et alternativ er at forskeren eller andre forskere tar materialet fram igjen til analyse ved en senere anledning.

Vi har vist eksempler på materiale og temaer som ikke har blitt presentert som data fra forskning. Det handler om etikk, sårbarhet, verdighet, troverdighet eller forskerens verdier, og hvordan forskeren tar hensyn. Vi har også vist hvordan forskerens analytiske tilnærming til et materiale, kunnskapsforståelse og bruk av teorier har betydning, og vi har vist et eksempel der en restkategori ble tatt inn i analysen ved hjelp av nye teorier og kriterier.

Hva kan vi gjøre med materiale som ikke blir brukt?

Det er et krav i forskning at forskeren skal få fram ny, vitenskapsbasert kunnskap. Det er en kontrakt med samfunnet, hevder Seale (2011, s. 351), som innebærer at vi utnytter det materialet som allerede er samlet inn og ikke samler inn nytt, der det offentlige ofte betaler kostnadene. Som forsker har en flere muligheter til å benytte materiale som er blitt til overs i andre sammenhenger. En mulighet kan være reanalyser. Begrepet «reuse of data» antyder at data eksisterer uavhengig av oss (Sandelowski, 2011, s. 347). Reanalyser av et materiale er ikke nødvendigvis det samme som at en analyserer data som har blitt brukt tidligere, siden en i første omgang ikke har gitt dette materialet status som data i undersøkelsen. Sandelowski anbefaler at flere forskere deltar i reanalysen og mener at meningen med data ikke ligger i data, «but rather by the persons looking for meaning in the material construed to be data» (Sandelowski, 2011, s. 347).

Hammersley (2010) drøfter problemer med reanalyser og sekundæranalyser av kvalitative data og mener at det ikke er mer spesielt enn at de kan oppstå ved primær forskning og analyse også. Det dreier seg om hvorvidt data passer inn i analysene og om hvilke omgivelser data er produsert under.

Når vi ikke får materialet til å passe inn i det vi forsker på, er det ofte fordi data ikke passer inn til de spesifikke forskningsspørsmålene vi jobber med. Med et annet utgangspunkt, et annet forskningsspørsmål eller en annen teoretisk forståelse – så kan nettopp dette datamaterialet være nyttig.

Det er relevant med reanalyser når forskeren får feltarbeidet på avstand. Følelser vil for eksempel ikke ha så sterk innvirkning. Avstand i tid gjør det også lettere å anonymisere og dermed blir ikke bekymringer rundt etiske spørsmål like framtrædende som før. Samtidig ser vi at «the use of emotions as data can provide a mirror through which the taken for granted of the researcher can be made visible» (Cylwik, 2001, s. 243). Et eksempel på reanalyse finner vi i Holtan, Strandbu og Eriksen (2014), der tre forskere analyserte materiale som to

av forskerne hadde analysert og publisert på tidligere, alene og hver for seg. I reanalysen tok forfatterne opp hva slags betydning forskerens følelser kan ha for forståelsen av et materiale og tilførte med det et nytt analytisk perspektiv på materialet. En ny teoretisk innfallsvinkel kan åpne for å se nye data i et materiale, noe som kan gi et nytt utgangspunkt for forskningen (Seale, 2004). I tillegg kan andre forskere komme inn og bidra til å se noe nytt i materialet, slik som i dette eksemplet, der en tredje forsker var med i reanalysen.

Reanalyser eller gjenbruk av data fra kvantitative undersøkelser har vært vanlig, men det er mindre konsensus om hvordan kvalitative data kan eller skal gjenbrukes (Parry & Mauthner, 2004; Seale, 2011, s. 351). At kvalitative data er lite brukt kan skyldes at de er vanskelig tilgjengelig, lite relevant eller at data ikke er komplette (Sherif, 2018). Det er et skille mellom gjenbruk av eget materiale og bruk av andres materiale. I kvalitativ forskning har det vært mest vanlig å gjenbruke eget materiale, enten alene eller sammen med andre (Heaton, 2008, s. 41). I en del kvalitative retninger som legger vekt på forskerens erfaringer og følelser under feltarbeidet, det Bengtsson (2014, s. 739) kaller *silent data*, vil andres gjenbruk av datamaterialet være mindre aktuelt. Heller ikke forskerens tause kunnskap fra feltarbeidet vil kunne gjenbrukes av andre om det ikke er skrevet ned (Seale, 2011, s. 357). Forskeren må også ha kunnskap om konteksten for å kunne tolke materialet tilstrekkelig (Hammersley, 2010; Sherif, 2018).

Seale (2011, s. 351) drøfter etiske aspekt ved å bruke allerede innsamlede data til nye analyser og peker på at det er unødvendig å gjøre jobben to ganger, og at vi skal være oppmerksomme på faren ved at data fra et prosjekt spres til flere personer, sier han. Også Parry & Mauthner (2004) er opptatt av konfidensialitet. Deltakernes informerte og uttrykkelige samtykke til deltakelse i studien er også et etisk spørsmål knyttet til gjenbruk (Dalland, 2011; Parry & Mauthner, 2004). Dersom en skal gjenbruke data, må tillatelse til dette inngå i det opprinnelige samtykket som deltakeren i forskningen har gitt.

Diskusjon

Innledningsvis spurte vi om hva som skjer i prosessen når vi reduserer et forskningsmateriale til data for forskningen vår? Hvorfor skriver vi ikke om resten av materialet? Hva gjør vi med det materialet som ikke blir brukt? I artikkelen viser vi eksempler fra intervju- og analyseprosesser i egen og andres forskning, og vi diskuterer hvordan en kan gjenbruke et forskningsmateriale gjennom reanalyser. Intervjuer forløper forskjellig. Noen ganger tar intervjuprosessen oss ut over det vi har planlagt. Forskeren handler ut fra situasjonen, og det materialet hun får er preget av det som har skjedd. I en forskningsprosess vil vi kanskje oppleve at forskningsspørsmålene våre ikke dekker alt vi finner i materialet, og vi forholder oss ofte til de opprinnelige forskningsspørsmålene i analyseprosessen. Vi kan glemme idéer, mønster, forklaringer og typologier i materialet som ikke passer inn i de kodene vi arbeider med (Boeije, 2010, s. 114). Det skjer noe – og det skal skje noe i prosessen mellom forskningsspørsmål og en ferdig forskningspublikasjon. Vi er nødt til å ta valg, også strategiske valg. Vi skal redusere materialet vårt, det er en del av forskningsprosessen. Reduksjon av materiale er nødvendig for å kunne presentere forskningen vår enkel og lesbar, men det kan få betydning for kvalitet i kvalitativ forskning.

Temaet *det vi ikke skriver om* vil være ulikt til stede i de forskjellige teoretiske perspektivene. Forskerens vitenskapsteoretiske posisjon har betydning for hva hun ser som data i et materiale. I en konstruktivistisk retning er forskeren aktiv i å bestemme hva som er data for forskningen, og det blir derfor viktig å synliggjøre de valgene en tar. Dataanalyse er ikke en nøytral teknikk, men avhenger av teoretiske, epistemologiske og ontologiske antagelser

(Mauthner & Doucet, 2003). Det har betydning for hvordan vi behandler data. Mason sier «... you do not have to choose whether you are an ethnomethodologist or a psychoanalyst necessarily, but you have to be cognizant of the different takes on crucial matters of ontology and epistemology that different approaches imply» (Mason, 2002, s. 61). Valget vi gjør når det gjelder perspektiv i forskningen har betydning for hvordan vi presenterer materialet og hvordan vi vurderer kvaliteten.

Som vi har vært inne på tidligere, kan forskere i én vitenskapsteoretisk posisjon argumentere for stringente analyseinstrumenter for kvalitative analyser (f.eks. Rose & Johnson, 2020), mens forskere fra andre posisjoner mener at det ikke finnes noen oppskrift når en f.eks. skal bruke teori til å tenke med. Järvinen og Mik-Meyer (2017, s. 13–14) viser til Grounded Theory som eksempel på systematiserte analyser for å styrke troverdigheten i kvalitativ forskning, mens fenomenologien i mange henseender har motsatt seg systematisering av forskningsprosessen. Analyser «occurs everywhere and all the time», sier St. Pierre & Jackson (2014, s. 717). Synet på intervju spørsmål, forholdet mellom intervjuer og intervju person, og hvordan en velger å bearbeide data har også forskjellig betydning i de ulike retningene.

I denne artikkelen argumenterer vi for at valgene vi gjør når vi velger bort materiale i analysen kan påvirke kvalitet, og det krever at forskeren reflekterer over sine valg. Men hva vil det si å reflektere? Det mangler ofte en spesifisering i metodelitteraturen om hva det vil si å være refleksiv, eller «doing reflexivity» som Mauthner & Doucet (2003) kaller det. Morse, Barrett, Mayan, Olson og Spiers (2002) er skeptisk til et krav om at forskeren skal være refleksiv, i alle fall dersom det ikke blir nærmere redegjort for hva som inngår i refleksivitet. Vi tolker refleksivitet i forskningen som en bevissthet rundt det vi gjør, følgelig er det nødvendig for en forsker å være refleksiv. Å vurdere sin egen rolle i forskningen inngår i refleksjoner, slik vi så i eksempelet om forskning innen barnevern der forskeren også er sosialarbeider. Refleksivitet inngår i alle faser av kvalitativ forskning, hevder Berger (2015, s. 221).

Som nevnt, kan taus kunnskap bli utelatt i forskning (Ambrosini & Bowman, 2001), men Silverman (2013, s. 235) hevder at styrken i kvalitativ forskning ligger nettopp i å utforske det hverdagslige og forklare det som er tatt for gitt. I klassisk samfunnsvitenskapelig feltarbeid vil taus kunnskap ofte være i søkelyset. Tracy (2010, s. 843) viser hvordan konkrete detaljer og forskerens innlevelse kan hjelpe for å få fram taus kunnskap. Taus kunnskap kan også ses i sammenheng med begrepet *hvite flekker* som Danielsen beskrev i forbindelse med hva som ikke kom fram i en livshistorie (Danielsen, 1993) eller begrepene *blind spots* og *sorte hull* som også brukes i forskning. Å vise hvordan taus kunnskap kan ha betydning, kan være viktig å diskutere i kvalitative analyser.

Artikkelformatet, det at forskeren skal presentere forskningen på 15–20 sider, har betydning for hvorfor vi ikke skriver om resten av materialet. Da de første kvalitative sosiologene gjorde sine undersøkelser utelot de kanskje data, men i mange tilfeller ga de også plass til å diskutere noe av det de ikke tok med i analysene. Da Thomas og Znaniecki ga ut *The Polish Peasant in Europe and America* i årene 1918–1920, brukte de 2232 sider på å presentere sin sosiologiske forskning (Bulmer, 1984, s. 50). I dag skriver forskerne ofte artikler. I kortform skal forfatteren vise alt hun har foretatt seg i forskningsprosessen, det sier seg selv at det ikke vil bli like utfyllende. Artikkelformatet gjør det nødvendig for forskeren å redusere materialet betydelig. Forskeren skriver seg også inn mot et marked for å få publisert forskningen. Det handler om å tilpasse seg kravene til tidsskriftene vi ønsker å publisere i. Tidsskriftene kan ha krav om å anvende spesifikke prosedyrer som f.eks. respondentvalidering (Barbour, 2001, s. 1115), og forskeren står da overfor dilemmaer når de skal publisere.

Debatten om bruk av begrepene reliabilitet og validitet i kvalitativ forskning på 1980-tal-

let bidro til ulike verifiseringsstrategier ifølge Morse, Barrett, Mayan, Olson og Spiers (2002, s. 15), og som et resultat ble kravene for å få publisert uklare. Seale & Silverman (1997, s. 383) mener at det at en har teknikker kan bidra til å øke reliabilitet og validitet. Oppskrifter på analyse og sjekklister kan være bra for kvalitative analyser, men ukritisk brukt er det kontra-produktivt, sier Barbour (2001, s. 1115). Om forskeren ikke har god forståelse for kvalitativ forskning, kan det resultere i at vi mister innhold og dermed overser viktige data. Richards (2005, s. 171) er blant de forskerne som gir grundige oppskrifter på hvordan en skal analysere data, men hun skriver også at en må jobbe med det som ikke passer inn i analysen og reflektere rundt det. Sjekklister og oppskrifter på hvordan en skal analysere data påvirker hva vi velger å inkludere i en analyse, men oppfordrer ikke til diskusjonen om de data som blir igjen, og som vi ikke skriver om. En refleksjon rundt *det vi ikke skriver om* vil bidra til bedre kvalitativ forskning.

Avslutning

Utgangspunktet vårt i denne artikkelen var en erkjennelse av at vi har mye ubrukt materiale når publisering fra et prosjekt er over, og spørsmålet vårt var: Hvorfor skriver vi ikke om resten av materialet – hvorfor blir ikke materialet relevant? Vi svarte på dette ved å diskutere ulike årsaker til at noe materiale forblir ubrukt i forskningen, og vi har vist empiriske eksempler på hva som kan skje og hvorfor det skjer.

Vi har vist eksempler på at forskeren tar hensyn ved valg av strategi i analyse av data om barn eller fattigdom, og at forskerens analytiske tilnærming til materialet har betydning for hva som blir data i forskningen. Vi har også vist eksempel på hva forskeren kan gjøre ved mangel på teoretisk forklaring i en analyse. Eksemplene våre er ikke utfyllende. Det kan finnes mange andre grunner til at et forskningsmateriale ikke blir godt nok utnyttet.

Det er mye som inngår i kvalitet i forskning. I denne artikkelen berører vi noen få tema som hittil har vært mindre diskutert i metodelitteraturen. Å velge å bruke data eller å velge bort data i kvalitativ forskning, har det noe å si for kvalitet? Valgene kan ha betydning for kvalitet, men ikke nødvendigvis. Noen ganger handler utelatelse av materiale om hvordan en følger opp det som sies i intervjuet, bevisst eller ubevisst, men mye skjer i analyseprosessen. Poenget vårt er ikke at vi skal begrunne hver eneste utelatelse vi gjør, det vil være umulig. Åpenhet om, og refleksjon rundt vitenskapsteoretisk posisjon, om hvordan forskeren har kommet fram til data og konklusjoner, om prosess og hva som har spilt inn underveis i analysen (f.eks. etikk og følelser), er viktig for kvalitet. Refleksjon er nødvendig, etterrettelighet en selvfølge.

Vi foreslår også at en kan gjenbruke de delene av materialet som vi ikke har funnet relevant i første omgang eller reanalysere materialet med nye teorier eller forskningsspørsmål. Om en gjenbraker datamaterialet vil det være mulig å ta opp noen av de fravalgte delene som data i en ny analyse. Å følge opp og analysere avvikende enheter i materialet vil kunne styrke validiteten i forskningen (Silverman, 2013, s. 296). For å kunne bruke materialet senere, må en forberede gjenbruk av materialet allerede i starten av prosjektet, spesielt med tanke på hva slags tillatelser intervjupersonene gir for bruk av materialet.

I denne artikkelen har vi brukt litteratur om kvalitative metoder. Vi har ikke lest all tilgjengelig litteratur på feltet. Vi har heller ikke nevnt all litteraturen vi har gått gjennom der vi ikke har funnet noe relevant. På samme måte som forskeren forholder seg til et større materiale og finner data i det som er relevant for problemstillingen, har vi redusert materialet fra litteraturen vi har gjennomgått til det som er relevant for denne artikkelen. Vi kunne gått nærmere inn på hva slags betydning vitenskapsteoretisk retning vil ha for hvordan en ana-

lyserer et materiale, hvordan en ser på hva som er sannhet eller hvordan makt kan framstå i et forskningsmateriale. Vi har utelatt mye som kunne være relevant for en slik artikkel, og vi ser fram til at andre forskere tar opp tråden og utforsker for eksempel hva slags betydning ulike vitenskapsteoretiske syn har på valg og fravalg av materiale, og for hva som blir sett på som data i et materiale.

Litteratur

- Abebe, T. & Ofosu-Kusi, Y. (2016). Beyond pluralizing African childhoods: Introduction. *Childhood*, 23(3), 303–316. <https://doi.org/10.1177/0907568216649673>
- Alvesson, M. (2011). *Interpreting interviews*. Sage Publications.
- Ambrosini, V. & Bowman, C. (2001). Tacit knowledge: Some suggestions for operationalization. *Journal of Management Studies*, 38(6), 811–829. <https://doi.org/10.1111/1467-6486.00260>
- Barbour, R.S. (2001). Checklists for improving rigour in qualitative research: a case of the tail wagging the dog? *BMJ*, 322:1115. <https://doi.org/10.1136/bmj.322.7294.1115>
- Bengtsson, T.T. (2014). What are data? Ethnographic experiences with young offenders. *Qualitative Research*, 14(6), 729–744. <https://doi.org/10.1177/1468794113488125>
- Berger, R. (2015). Now I see it, Now I don't: researcher's position and reflexivity in qualitative research. *Qualitative Research*, 15(2), 219–234. <https://doi.org/10.1177/1468794112468475>
- Boeije, H. (2010). *Analysis in Qualitative Research*. Sage Publications.
- Bulmer, M. (1984). *The Chicago School of Sociology. Institutionalization, Diversity and the Rise of Sociological Research*. The University of Chicago Press.
- Cylwik, H. (2001). Notes from the field: Emotions of place in the production and interpretation of text. *International Journal of Social Research Methodology*, 4(3), 243–250. <https://doi.org/10.1080/13645570110057924>
- Dalland, C.P. (2011). Utfordringer ved gjenbruk av andres kvalitative data. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 95, 449–459. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1504-2987-2011-06-05>
- Danielsen, K. (1993). Livshistoriens hvite flekker. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 34, 333–360.
- Eriksen, S.H. & Mulugeta, E. (2015). Social networks for survival among working children in Addis Ababa. *Childhood*, 23(2), 178–191. <https://doi.org/10.1177/0907568215592684>
- Fog, J. (1995). Den moralske grund i det kvalitative forskningsinterview. I J. Fog & S. Kvale, *Artikler om interviews* (s. 225–246). Center for kvalitativ metodeutvikling, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet.
- Forskningsetikk.no (2022, 10.06). De forskningsetiske komitéene. <https://www.forskningsetikk.no/>
- Friberg, J.H. (2019). Tvilsomme informanter, troverdig forskning? Refleksjoner over intervjuet som forskningsmetode, med utgangspunkt i en studie av tilreisende fattige fra Romania. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 3(2), 119–136. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2019-02-02>
- Gobo, G. (2008). *Doing Ethnography*. Sage Publications.
- Gordon, J. & Patterson, J.A. (2013). Response to Tracy's Under the 'Big Tent': Establishing Universal criteria for Evaluating Qualitative Research. *Qualitative Inquiry*, 19(9), 689–695. <https://doi.org/10.1177/1077800413500934>
- Hammersley, M. (2010). Can We Re-Use Qualitative Data Via Secondary Analysis? Notes on Some Terminological and Substantive Issues. *Sociological Research Online*, 15(1), 47–53. <https://doi.org/10.5153/sro.2076>
- Hannes, K., Lockwood, C. & Pearson, A. (2010). A Comparative Analysis of Three Online Appraisal Instruments' Ability to Assess Validity in Qualitative Research. *Qualitative Health Research*, 20(12), 1736–1743. <https://doi.org/10.1177/1049732310378656>

- Heaton, J. (2008). Secondary Analysis of Qualitative Data: An Overview. *Historical Social Research*, 33(3) (125), 33–45. <https://www.jstor.org/stable/20762299>
- Holtan, A. (2002). *Barndom i fosterhjem i egen slekt* [doktorgradsavhandling]. Universitetet i Tromsø.
- Holtan, A. (2008). Family types and social integration in kinship foster care. *Children and Youth Services Review*, 30(09), 1022–1036. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2008.01.002>
- Holtan, A., Strandbu, A. & Eriksen, S.H. (2014). When emotions count in construction of interview data. *Nordic Social Work Research*, 4(2), 99–112. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2013.812043>
- Järvinen, M. (2001). Accounting for Trouble: Identity Negotiations in Qualitative Interviews with Alcoholics. *Symbolic Interaction*, 24(3), 263–284. <https://www.jstor.org/stable/10.1525/si.2001.24.3.263>
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2017). Kvalitative analysetraditioner i samfundsvitenskabelig forskning. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (red.), *Kvalitativ analyse. Syv traditioner* (s. 9–26). Hans Reitzels Forlag.
- Kristensen, G.K. & Ravn, M.N. (2015). The voices heard and the voices silenced: recruitment processes in qualitative interview studies. *Qualitative Research*, 15(6), 722–737. <https://doi.org/10.1177/1468794114567496>
- Lippke L. & Tanggaard, L. (2014). Mudrede interviews. I L. Tanggaard, F. Thuesen & K. Vitus (red.). *Konflikt i kvalitative studier* (s. 173–199). Hans Reitzels Forlag.
- Mason, J. (2002). *Qualitative researching* (2. utg.). Sage Publication.
- Mauthner, N.S. & Doucet, A. (2003). Reflexive Accounts and Accounts of Reflexivity in Qualitative Data Analysis. *Sociology*, 37(3), 413–431. <https://doi.org/10.1177/00380385030373002>
- Morgan, D.L. & Nica, A. (2020). Iterative Thematic Inquiry: A New Method for Analyzing Qualitative Data. *International Journal of Qualitative Methods*, 19, 1–11. <https://doi.org/10.1177/1609406920955118>
- Morse, J., Barrett, M., Mayan, M., Olson, K. & Spiers, J. (2002). Verification Strategies for Establishing Reliability and Validity in Qualitative Research. *International Journal of Qualitative Methods*, 1(2), 13–22. <https://doi.org/10.1177/160940690200100202>
- Olsen, H. (2002). *Kvalitative kvaler. Kvalitative metoder og danske interviewundersøkelers kvalitet*. Akademisk Forlag A/S.
- Parry, O. & Mauthner, N.S. (2004). Whose Data are They Anyway? Practical, Legal and Ethical Issues in Archiving Qualitative Research Data. *Sociology*, 38, 139–151. <https://doi.org/10.1177/0038038504039366>
- Patton, M.Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods* (2. utg.). Sage Publications.
- Rapley, T. (2011). Some Pragmatics of Data Analysis. I D. Silverman (Red.), *Qualitative Research* (s. 273–290). Sage Publications.
- Ravenek, M.J. & Rudman, D.L. (2013). Bridging Conceptions of Quality in Moments of Qualitative Research. *International Journal of Qualitative Methods*, 12(1), 436–456. <https://doi.org/10.1177/160940691301200122>
- Richards, L. (2005). *Handling Qualitative Data. A Practical Guide*. Sage Publications.
- Rose, J. & Johnson, C.W. (2020). Contextualizing reliability and validity in qualitative research: towards more rigorous and trustworthy qualitative social science in leisure research. *Journal of Leisure Research*, 51(4), 432–451. <https://doi.org/10.1080/00222216.2020.1722042>
- Sandelowski, M. (2011). When a Cigar Is Not Just a Cigar: Alternative Takes on Data and Data Analysis. *Research in Nursing & Health*, 34, 342–352. <https://doi.org/10.1002/nur.20437>
- Seale, C. (2004). Quality in qualitative research. I C. Seale, G. Gobo, J.F. Gubrium & D. Silverman (Red.), *Qualitative Research Practice* (s. 379–389). Sage Publications.
- Seale, C. (2011). Secondary Analysis of Qualitative Data. I D. Silverman (Red.), *Qualitative Research* (3. utg., s. 347–366). Sage Publications.

- Seale, C. & Silverman, D. (1997). Ensuring rigour in qualitative research. *European Journal of Public Health*, 7(4), 379–384. <https://doi.org/10.1093/eurpub/7.4.379>
- Sherif, V. (2018). Evaluating Preexisting Qualitative Data for Secondary Analysis. *Qualitative Social Research*, 19(2). <http://dx.doi.org/10.17169/fqs-19.2.2821>
- Silverman, D. (2013). *Doing Qualitative Research* (4. utg.). Sage Publications.
- St. Pierre, E.A. & Jackson, A.Y. (2014). Qualitative Data Analysis After Coding. *Qualitative Inquiry*, 20(6), 715–719. <https://doi.org/10.1177/1077800414532435>
- Tracy, S.J. (2010). Qualitative Quality: Eight ‘Big-Tent’ Criteria for Excellent Qualitative Research. *Qualitative Inquiry*, 16(10), 837–851. <https://doi.org/10.1177/1077800410383121>
- Vitus, K. (2014). Agonistiske analyser af motstand i feltet. I K. Vitus, F. Thuesen & L. Tanggaard (Red.), *Konflikt i kvalitative studier* (s. 117–141). Hans Reitzels forlag.